

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ СТАЛОГО СЕРЕДОВИЩА

Овдіюк Олена¹, Нестерчук Інна², Василенко Ольга³,

¹кандидат економічних наук, доцент, 7992750@gmail.com

²кандидат географічних наук, доцент, nester_geoeek@ukr.net

³кандидат біологічних наук., доцент, o.vasylisha@gmail.com

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Визначено сутність та зміст економіка природокористування в частині взаємодії суспільства з природними ресурсами та довкіллям, з метою розробки ефективних стратегій управління цими ресурсами та збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Визначено основну мету, яка полягає в досягненні балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами, забезпечуючи сталий розвиток та збереження біорізноманіття. Розглянуті ключові аспекти, що впливають на економіку природокористування, а також основні підходи до оцінки еколого-економічної ефективності цієї галузі.

Ключові слова: економіка природокористування, еколого-економічна ефективність, ресурсозбереження.

The essence and content of the economy of nature use in terms of society's interaction with natural resources and the environment in order to develop effective strategies for managing these resources and preserving the environment for future generations have been determined. The main goal is defined, which consists in achieving a balance between economic, social and ecological interests, ensuring sustainable development and preservation of biodiversity. The key aspects affecting the economy of nature use are considered, as well as the main approaches to evaluating the ecological and economic efficiency of this industry.

Keywords: economics of nature use, ecological and economic efficiency, resource conservation.

Постановка проблеми. Стан економіки природокористування в сучасному світі є складним і амбівалентним. З одного боку, підвищення усвідомлення необхідності збереження природних ресурсів та боротьби з екологічними проблемами. З іншого боку, промисловий розвиток, зростання населення і збільшення споживчих потреб призводять до подальшого тиску на навколишнє середовище. Отже, сучасний стан економіки природокористування в Україні є досить складним і потребує уваги уряду, бізнесу та суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою економіки природокористування займаються вчені, які працюють у галузі екології, економіки, економіки ресурсів та природних наук. До найбільш відомих відомих дослідників та вчених, які здійснюють дослідження в цій галузі можна віднести Г. Гарднер та Г. Дейлі (внесок у розвиток

економіки природокористування та теорії сталого розвитку); Р. Костанца (концепція "зеленого ВВП" та інших методів вимірювання сталого розвитку. Серед вітчизняних дослідників даного питання можна відзначити М. Хвесик, О. Садченко, С. Ілляшенко, С. Бобильов, А. Ходжаєв та багато інших. Основними аспектами їх досліджень було вивчення ефективності та раціональності економіки природокористування.

Формулювання цілей. Метою даного дослідження є вивчення теоретичних засад формування економіки природокористування в умовах сталого розвитку, аналіз сучасних проблем оцінки таких проектів та методи, які використовуються в для їх оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо генезис поняття «економіка природокористування». В основі даного генезису поняття лежать поняття «основ екологізації» та «раціонального природокористування». Так, екологізацію виробництва, як процесу або будь-якого іншого об'єкта господарювання необхідно здійснювати із одночасно із запровадженням екологічно чистих ("зелених" технологій), які є безвідходними або ж маловідходними. Такий підхід дає змогу отримати максимальний вихід продукту за мінімальних витратах будь-якої сировини, в частині забруднення навколишнього природного середовища (Іванова, 2011, с. 125).

Варто зазначити, що в даному випадку економічний механізм виступає саме тим інструментом політики регулювання – оперування цінами, контролю за ними, та підрахунком обсягу втрат від забруднення довкілля. На сьогодні в Україні важливого значення набуває застосування економічного механізму природокористування та забезпечення природоохоронної діяльності, в частині запровадження плати за користування природними ресурсами та за забруднення довкілля (Гевко, Дзядикевич, Малевич, 2017, с. 158). Отже, в основі економіки природокористування також закладені поняття екологічної політики. Так, екологічна політика – це певні наміри та комплекс принципів суб'єкта підприємницької діяльності в певних межах функціонування (регіон та держава), які направлені на реалізацію системи екологічного управління в частині забезпечення сталого розвитку за умови збереження довкілля, гармонійного співіснування суспільства та природи, як результат – забезпечення екологічної безпеки в цілому (Дзядикевич, 2016, с. 16-17).

Отже, економіка природокористування ("зелена економіка" або "екологічна економіка") – це галузь економіки, яка досліджує взаємодію суспільства з природними ресурсами та середовищем з метою створення стійких та ефективних стратегій управління природними ресурсами та збереження природного середовища для майбутніх поколінь. Головною метою економіки природокористування є досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами, забезпечення сталого розвитку та збереження біорізноманіття. Отже, об'єктом дослідження економіки природокористування є навколишнє природне середовище.

Наведено деякі ключові аспекти, які мають безпосередній вплив на стан економіки природокористування (табл. 1).

Таблиця 1

Основні ключові аспекти, які мають вплив на економіки природокористування

№ з/п	Назва показника	Характеристика показника
1.	Видобуток природних ресурсів:	Україна є багатогою на різноманітні природні ресурси, включаючи вугілля, газ, руди, ліси та сільськогосподарські землі. Проте видобуток і використання цих ресурсів не завжди відбуваються ефективно та екологічно безпечно. Що в результаті може призводити до забруднення навколишнього середовища і вичерпування ресурсів.
2.	Охорона довкілля:	Україна стикається з різними екологічними викликами, включаючи забруднення повітря, води і ґрунтів, а також втрату біорізноманітності. Стратегії та програми охорони навколишнього середовища є важливими для збереження природи та здоров'я громадян.
3.	Зелена економіка:	в Україні дедалі більше уваги приділяється розвитку зеленої економіки. Це включає в себе використання відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів парникових газів, підтримку сталих технологій та створення робочих місць в зелених галузях.
4.	Інновації та технології:	розвиток економіки природокористування в Україні вимагає інноваційних рішень та нових технологій. Інвестиції в дослідження та розвиток, а також підтримка стартапів у галузі екології та сталого розвитку є ключовими для досягнення цілей.
5.	Міжнародна співпраця:	Україна є учасницею численних міжнародних договорів та угод щодо охорони навколишнього середовища та сталого розвитку. Міжнародна співпраця є важливою для обміну досвідом та ресурсами у цих галузях.
6.	Використання європейських стандартів:	Україна прагне гармонізувати свої стандарти з європейськими для покращення якості продукції та послуг, а також для підвищення екологічної безпеки.
7.	Прозорість та участь громадськості:	забезпечення прозорості в прийнятті рішень щодо природокористування та участь громадськості у цих процесах є важливими принципами для сталого розвитку.
8.	Збільшення світового населення та економічного зростання:	зростання населення та інтенсивний розвиток економіки призводять до збільшення попиту на природні ресурси, що може призвести до їх перевищення та деградації природи.
9.	Зміни клімату:	зміни клімату є серйозним викликом для економіки природокористування. Екстремальні погодні явища, підвищення рівня моря та інші наслідки змін клімату можуть впливати на доступність ресурсів та інфраструктуру
10.	Збереження біорізноманітності:	збереження різноманіття видів та екосистем є важливим завданням економіки природокористування, оскільки біорізноманіття має велике значення для стійкості середовища і забезпечення продовольчої безпеки
11.	Стале лісове господарство:	ліси відіграють важливу роль у збереженні вуглецю та регулюванні клімату. Цінні лісові ресурси повинні раціонально використовуватися та охоронятися.

Джерело: таблиця створена на основі власних наукових досліджень авторів тез

Як бачимо, дана галузь економіки розглядає питання, пов'язані з управлінням природними ресурсами, які можуть бути використані для задоволення потреб суспільства, такими як ліси, водні ресурси, ґрунти, мінерали, енергія та інші природні блага. Основна увага приділяється також вивченню питання охорони навколишнього середовища та зменшення негативних впливів людської діяльності на природу.

Проте, при комплексному оцінюванні проектів із ресурсозбереження соціальна складова ефективності значно зростає. Варто виділити ряд недоліків, які є присутніми в оцінці ефективності ресурсозберігаючих проектів. До них можна віднести: не врахування стадій життєвого циклу природних ресурсів; звуження кола реципієнтів ресурсозбереження; неповне врахування впливу заходів заощадження конкретного виду природного ресурсу в частині збереження інших природних ресурсів; при економічній оцінці ефективності ресурсозбереження не враховуються соціальні та економічні результати тощо (Дзядикевич, 2016, с. 106).

Розглянемо особливості оцінки еколого-економічна ефективність (табл. 2).

Таблиця 2.

Підходи до оцінки еколого-економічної ефективності економіки природокористування

№ з/п	Показники еколого-економічної оцінки	№ з/п	Моделі та методи економіки природокористування
1.	Визначення еколого-економічної ефективності ресурсозберігаючих заходів	1.	Модель оцінки вартості природи – передбачає оцінку природних ресурсів та екосистем у грошовому виразі, щоб включити їхню вартість у процеси прийняття рішень у галузі економіки та природокористування.
2.	Розрахунок еколого-економічної ефективності ресурсозбереження на основі показників економічної ефективності інвестиційних проектів і ресурсоемності	2.	Модель сталого розвитку – концепція сталого розвитку включає в себе ідею забезпечення поточних потреб, не піддаючи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Ця модель передбачає баланс між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку.
3.	Оцінка еколого-економічної ефективності ресурсозберігаючих заходів на основі показника екоефективності.	3.	Модель кругового економічного циклу – модель базується на ідеї збереження ресурсів та мінімізації відходів шляхом переробки та повторного використання матеріалів та ресурсів.
4.	Економічні показники оцінки організаційно технічних заходів	4.	Модель внутрішнього розвитку – модель підкреслює необхідність залучення внутрішніх ресурсів та стимулювання внутрішнього виробництва для досягнення сталого розвитку, зниження залежності від імпорту та збереження природних ресурсів.
5.	Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження підприємств	5.	Модель розвитку зі зменшенням викидів CO ₂ – модель спрямована на аналіз взаємозв'язку між ростом економіки та викидами парникових газів, таких як вуглекислий газ (CO ₂). Вона розглядає різні шляхи досягнення сталого розвитку та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Джерело: таблиця створена за матеріалами наукових досліджень Іванової Т. В., 2011; Гевко Р.Б., Дзядикевич Ю.В., Малевич Н.Ю., 2017; Ю.В. Дзядикевич та ін., 2016; [2-4].

Варто зазначити, що подана методика оцінки еколого-економічної ефективності економіки природокористування є лише неповним прикладом того, як можна аналізувати та розв'язувати посталі завдання в сфері економіки природокористування. Залежно від конкретних завдань і ситуацій можуть використовувати різні підходи та моделі для дослідження цих питань.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Ця галузь економіки важлива для розвитку сучасного суспільства, оскільки зростаюче використання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища ставлять під загрозу майбутнє нашої планети. Економіка природокористування допомагає знайти баланс між потребами сьогодення та збереженням природних ресурсів для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 08.10.2023, №2614–IX [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> . (дата звернення: 25.10.2023).

2. Іванова Т. В. Екологізація природокористування та політика ресурсозбереження в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 123-125. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_4_37 (дата звернення: 25.10.2023).

3. Гевко Р.Б., Дзядикевич Ю.В., Малевич Н.Ю. Екологічні аспекти сільськогосподарського виробництва. *Сталий розвиток економіки*. Тернопіль: СМП "ТАЙП". 2017. №2 (35). С. 156-162.

4. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія / Ю.В. Дзядикевич та ін., Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.